

Шәхесләр

Фанера заводының «халык дошманы»: Яшел Үзән жирендә янган йолдыз

Сез Яшел Үзән дигәч, нәрсә күз алдына китерәсез? Зур заводлар, корабльлар, фанера... Без горурланып сөйли торган сәнәгать үзәге. Ләкин шушы завод стеналары арасында, гади кагазьлар өеме артында, бөек тарих яшеренеп калган. Бүген без сезнең белән шул тарихның иң драматик сәхифәләрен ачарбыз.

Зеленодольск фанера заводы... 1898 елда америкалы Ропсом нигез салган бу ширкәт, «нулевой» елларда Татарстан фанерасының 60 процентын җитештерә, ә 90 процентын чит илләргә – Европага, Америкага сата! Дөнъякүләм танылган предприятие. Ләкин без бүген фанера турында түгел, ә шушында эшләгән бер шәхес турында сөйләшчәкбез.

1930 еллар. Заводның юрисконсулты булып бик тыйнак, бик әдәпле, ләкин бик белемле бер кеше эшли. Әмма аның чын йөзен, аның кем икәннен заводташлары да аз белә. Ә ул – Казанның данлыклы «Мөхәммәдия» мәдрәсәсен тәмамлап, белем эстәп ерак Бэйрутка кадәр барып җиткән, 1913 елда көллиятне тәмамлаган, шәрәк телләрен камил белгән, дөнъя

күргән галим! Ул – Ибраһим Зариф улы Әмирханов.

Күз алдыгызга китерегез: бу кеше – «Әл-Ислах» комитеты җитәкчеләренең берсе, шул исемдәге газета чыгаручы. Татар халкында милли үзәк уятучы, фикер яңарышына этәргеч бирүче шәхес! Октябрь инкыйлабынан соң ул – халык судьясы, Казан губернасы Милләтләр эшләре бүлеге мөдире, ТАССР Югары суды әгъзасы. 1924–1926 елларда ул хәтта Соғуд Гарәбстанындагы совет илчелегендә секретарь булып эшли! Аннан соң – безнең Яшел Үзәнгә, фанера заводына килә.

Ни өчен монда килгән соң мондый дәрәжәле кеше? Бәлки, язмыш, бәлки, яшеренергә кирәк булгандыр, бәлки, тыныч хезмәт эзләгәндер... Ләкин язмыштан узмыш юк.

1937 елның 23 декабре... Сап-салкын кыш көне. Ибраһим Әмирханов эштән өенә кайта. Әмма аңа бүген өенә керергә язмаган. «Халык дошманы» дигән ялган язу тагып, аны кулга алалар. Шулу минутта Бауман урамындагы фатирында тентү башлана. Бәлки, бу минутта аның китапларын, кулъязмаларын, ерак

Бэйруттан кайтарган фотосурәтләрен чүпләләрдер... Ә ул, әсир төшкән шәхес, тәрәздән үзенең төтен чыгарган фанера заводына карыйдыр. Шуннан соң аны Казанга алып китәләр...

1938 ел. Ибраһим Әмирханов Казанда вафат була. Рәсми сәбәбе... Әмма без аның йшәу рәвешә үлемәнән көчләрәк булуын беләбез. Ул хаксыз гаепләнгән, ул хаксыз үтерелгән диярлек, әмма соңыннан акланган – реабилитацияләнгән!

Әйе, ул акланган. Ләкин без аны беләбезме? Без аның турында мәктәп дәреслекләрендә укыйбызмы? Яшел Үзәндә аның исемен йөрткән урам бармы? Ә бит ул – бөек язучы Фатыйх Әмирханнның абыйсы. Ул – татар мәдәниятенә, татар хокукының нигез ташларын салучы.

Кадрле яшел үзәнлеләр! Киләсе тапкыр фанера заводы аныннан үткәндә, туктагыз. Тыңлагыз. Бәлки, иске стеналар сезгә бер сер сөйләр: монда заманында дөнъя күргән, шәрәк телләрен белгән, халкы өчен янып яшәгән бөек татар эшләгән, дияр. Аның исеме – Ибраһим Әмирханов.

Без аны искә алмасак, безнең хәтер бушлык булып калыр. Без аны искә

Фото
Рәхимулла
Гарифуллинның
шәхси
архивынан
алынды.

алмасак, безнең йөрәкләр суыныр, йә безнең рухыбыз югалыр. Әйе, заводлар мөһим, сәнәгать кирәк. Ләкин бер генә завод та, бер генә фанера да, бер генә акча да бөек шәхесләргә алыштыра алмый. Язма Яшел Үзән эзтабары Рәхимулла Гарифуллин мәгълүматларына нигезләнеп әзерләнде.